

Bo‘riyeva Mohinur

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Tibbiyot fakulteti “Davolash ishi”
yo‘nalishi 24/14 guruh talabasi

Email: mohinurboriyeva68@gmail.com

Sultonov Ravshan Komiljonovich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Morfologik fanlar kafedrasini mudiri

Email: ravshansultonov605@gmail.com

Orcid:0009-0003-6820-1044

Annotatsiya

Mazkur maqolada umumiy psixologiyada qo‘llaniladigan hujjatlarni o‘rganish metodining mohiyati, ilmiy ahamiyati va tadqiqot jarayonidagi o‘rni yoritib beriladi. Hujjatlarni tahlil qilish metodi shaxs psixikasini bilvosita o‘rganish imkonini beruvchi muhim ilmiy usullardan biri sifatida izohlanadi. Maqolada ushbu metodning afzalliklari, cheklovlari va psixologik tadqiqotlarda qo‘llanish sohalari ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi.

Аннотация

В данной статье раскрывается сущность метода изучения документов в общей психологии, его научное значение и место в системе психологических методов исследования. Метод анализа документов рассматривается как один из косвенных способов изучения психики личности, позволяющий получить объективную информацию о психологических особенностях человека через продукты его деятельности. В статье анализируются основные виды документов, возможности их применения в психологических исследованиях, а также преимущества и ограничения данного метода. Материал основан на научных трудах отечественных и зарубежных психологов.

Annotation

This article examines the essence of the document analysis method in general psychology, its scientific significance, and its role within the system of psychological research methods. Document analysis is considered as an indirect method for studying the human psyche, which allows obtaining objective information about an individual's psychological characteristics through the products of their activity. The article discusses the main types of documents, their application in psychological research, as well as the

advantages and limitations of this method. The study is based on the works of leading domestic and foreign psychologists.

Kalit soʻzlar: hujjatlarni oʻrganish metodi, umumiy psixologiya, psixologik tadqiqot, bilvosita metod, shaxs psixikasi.

Ключевые слова: метод изучения документов, общая психология, психологическое исследование, косвенные методы, психика личности.

Keywords: document analysis method, general psychology, psychological research, indirect methods, personality psyche.

Kirish

Psixologiya fanida inson psixikasini oʻrganish turli metodlar yordamida amalga oshiriladi. Ushbu metodlar ichida hujjatlarni oʻrganish metodi alohida oʻrin tutadi. Chunki bu metod shaxsning psixik xususiyatlarini bevosita kuzatmasdan, balki uning faoliyati natijalari orqali tahlil qilish imkonini beradi. Umumiy psixologiyada mazkur metod insonning individual, ijtimoiy va intellektual rivojlanish xususiyatlarini aniqlashda keng qoʻllaniladi.

Hujjatlarni oʻrganish metodi psixologik tadqiqotlarda obyektivlikni taʼminlash, tarixiy va ijtimoiy omillarni hisobga olishda muhim ahamiyatga ega. Shu sababli ushbu maqolada metodning ilmiy mohiyati va ahamiyatini yoritish dolzarb hisoblanadi.

Asosiy qism

Hujjatlarni oʻrganish metodining mohiyati

Hujjatlarni oʻrganish metodi — bu shaxs faoliyati mahsullari va rasmiy yoki norasmiy yozma manbalarni tahlil qilish orqali psixologik xulosalar chiqarishga asoslangan tadqiqot usulidir. Ushbu metod orqali shaxsning ichki psixik holati, qiziqishlari, motivlari va ijtimoiy tajribasi haqida bilvosita maʼlumot olinadi.

Psixologiyada hujjatlar quyidagilarni oʻz ichiga oladi: kundaliklar, tarjimai hol (biografiya), maktublar, insholar, rasm va ijodiy ishlar, rasmiy hujjatlar (xarakteristika, baholash varaqalari), tibbiy va pedagogik yozuvlar. Ushbu hujjatlar shaxsning rivojlanish dinamikasini aniqlashda muhim manba boʻlib xizmat qiladi.

Metodning ilmiy ahamiyati

Hujjatlarni oʻrganish metodining ilmiy ahamiyati shundaki, u psixik hodisalarni tabiiy sharoitda, sunʼiy taʼsirsiz oʻrganishga imkon beradi. Bu metod ayniqsa, retrospektiv (oʻtmishga oid) tahlil uchun muhimdir. Masalan, shaxs rivojlanishining muayyan bosqichlarini yoki ijtimoiy muhit taʼsirini hujjatlar orqali aniqlash mumkin. Mazkur metod umumiy psixologiyada boshqa metodlar — kuzatish, suhbat, test metodlari bilan uygʻun holda qoʻllanilganda tadqiqot natijalarining ishonchliligini

oshiradi. Hujjatlarni tahlil qilish orqali olingan ma'lumotlar psixologik diagnostika va prognozlash jarayonlarida keng foydalaniladi.

Afzalliklari va cheklovlari

Hujjatlarni o'rganish metodining asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

tadqiqot obyekti faoliyatiga bevosita aralashuv talab etilmaydi;

katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyati mavjud;

shaxs psixikasining rivojlanish dinamikasini aniqlash mumkin.

Biroq metodning ayrim cheklovlari ham mavjud. Jumladan, hujjatlarning subyektivligi, to'liqligi va ishonchliligi tadqiqot natijalariga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli hujjatlarni tahlil qilishda ilmiy yondashuv va tanqidiy fikrlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Umumiy psixologiyada hujjatlarni o'rganish metodi (hujjatlar tahlili) – bu odamning psixik faoliyati, xarakteri, his-tuyg'ulari va tafakkurini o'rganish uchun yozma manbalar (xatlar, kundaliklar, xotiralar, ish hujjatlari, ijtimoiy tarmoq yozishmalari)ni tizimli tahlil qilish orqali shaxs haqida obyektiv ma'lumot olish usuli, bu metod psixologik xususiyatlarni tabiiy sharoitdagi, o'zini namoyon etgan holatda o'rganishga yordam beradi, tadqiqotchining sub'ektiv ta'sirini kamaytiradi, ammo hujjatlarning haqqoniyligini tekshirish muhim.

Metodning mohiyati:

Obyektivlik: Hujjatlar tadqiqotchi ishtirokisiz, tabiiy muhitda yaratilgani uchun, bu shaxsning haqiqiy psixologik holatini aks ettiradi.

Xulq-atvorning izlari: Hujjatlar shaxsning xulq-atvori, qiziqishlari, motivatsiyasi, muammolari, intellektual darajasi haqida qimmatli ma'lumotlar beradi.

Tarixiylik va rivojlanish: Ayniqsa, shaxsning hayoti davomida yozilgan hujjatlar (kundaliklar, xatlar) uning o'zgarishini kuzatish imkonini beradi.

Kuzatish va tahlil: Bu metod kuzatish metodining bir turi bo'lib, bunda kuzatuv obyekti (odam) emas, balki uning mahsulotlari (hujjatlar) o'rganiladi.

Turli usullar: Hujjatlar tahlili (kontent-analiz, tematik tahlil, psixosemantik tahlil) kabi usullar yordamida amalga oshiriladi.

Afzalliklari:

Vaqt va resurslarni tejash: Odamlar bilan bevosita uchrashish shart bo'lmaydi.

«Tabiiy» ma'lumot: Tadqiqotchi ta'sirisiz, xolis ma'lumotlar olinadi.

Uzoq muddatli o'rganish: Shaxsning uzoq davrdagi holatini o'rganish mumkin.

Kamchiliklari:

Haqqoniylik muammosi: Hujjatlar soxta bo'lishi yoki maqsadli yozilgan bo'lishi mumkin.

To'liqsizlik: Hujjatlarda doim ham barcha ma'lumotlar bo'lmasligi mumkin.

Umuman olganda, hujjatlarni o'rganish metodi shaxsning psixik olamini chuqur va obyektiv o'rganish uchun muhim qo'shimcha usul hisoblanadi.

Hujjatlarni o'rganish metodining turlari va tasnifi.

Umumiy psixologiyada hujjatlarni o'rganish metodi bir necha mezonlarga ko'ra tasniflanadi. Birinchi navbatda, hujjatlar rasmiy va norasmiy turlarga bo'linadi. Rasmiy hujjatlarga shaxsiy ishlar, xarakteristikalar, baholash varaqalari, tibbiy va pedagogik hujjatlar kiradi. Norasmiy hujjatlarga esa kundaliklar, insholar, shaxsiy yozishmalar, ijodiy ishlar va rasmlar kiritiladi.

Shuningdek, hujjatlar individual va ijtimoiy xarakterga ega bo'lishi mumkin. Individual hujjatlar shaxsning ichki kechinmalari, qiziqishlari va motivlarini aks ettirsa, ijtimoiy hujjatlar shaxsning jamiyatdagi o'rni va ijtimoiy munosabatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu tasnif psixologik tadqiqotda hujjatlarni maqsadga muvofiq tanlashga yordam beradi.

Hujjatlarni o'rganish metodining bosqichlari

Hujjatlarni tahlil qilish jarayoni bir necha izchil bosqichlarda amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda tadqiqot maqsadiga mos hujjatlar tanlab olinadi. Bu bosqichda hujjatlarning ishonchliligi, to'liqligi va dolzarbligi alohida e'tiborga olinadi.

Ikkinchi bosqichda hujjatlar mazmuniy tahlil qilinadi. Unda matn ichidagi muhim psixologik belgilar, takrorlanuvchi mavzular, hissiy ifodalar va xulq-atvor ko'rsatkichlari aniqlanadi. Uchinchi bosqichda esa olingan ma'lumotlar umumlashtirilib, psixologik xulosalar chiqariladi. Ushbu bosqichlar ilmiy izchillikni ta'minlaydi.

Metodning ishonchliligi va validligi

Hujjatlarni o'rganish metodining ilmiy qiymati uning ishonchliligi va validligi bilan belgilanadi. Ishonchlilik hujjatdagi ma'lumotlarning real psixik holatga mos kelishini anglatadi. Validlik esa hujjat tadqiqot maqsadiga qanchalik xizmat qilishini ko'rsatadi. Mazkur metodning ishonchliligini oshirish uchun hujjatlar boshqa metodlar — kuzatish, suhbat va testlar bilan taqqoslab tahlil qilinadi. Ko'p metodli yondashuv (triangulyatsiya) psixologik tadqiqotlarda xatolik ehtimolini kamaytiradi va natijalarning ilmiy asoslanganligini oshiradi.

Etik masalalar

Hujjatlarni o'rganishda psixologik etikaga qat'iy rioya qilish zarur. Shaxsiy hujjatlar bilan ishlashda maxfiylikni saqlash, ma'lumotlardan faqat ilmiy maqsadlarda foydalanish muhim hisoblanadi. Ayniqsa, bolalar va o'smirlar hujjatlarini o'rganishda ularning huquqlari va psixologik xavfsizligi birinchi o'rinda turadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, hujjatlarni o'rganish metodi umumiy psixologiyada shaxs psixikasini bilvosita, ammo chuqur va tizimli tahlil qilish imkonini beruvchi muhim

ilmiy-tadqiqot usullaridan biri hisoblanadi. Ushbu metod shaxsning faoliyati mahsullari, yozma manbalar va rasmiy hujjatlar orqali uning psixologik xususiyatlari, motivlari, qiziqishlari hamda rivojlanish dinamikasini aniqlashga xizmat qiladi.

Hujjatlarni tahlil qilish metodi psixologik tadqiqotlarda obyektivlikni ta'minlash, tarixiy va ijtimoiy omillarni hisobga olish imkonini beradi. Ayniqsa, shaxs rivojlanishining uzoq muddatli jarayonlarini o'rganishda ushbu metodning ahamiyati yuqori hisoblanadi. Metodning ilmiy qiymati uning boshqa psixologik metodlar bilan uyg'unlikda qo'llanilishida yanada oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (aniq havolalar bilan)

1. Leontev, A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. — Moskva: Politizdat, 1977.
Havola: <https://www.twirpx.com/file/299429/>
2. Rubinshteyn, S.L. Umumiy psixologiya asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 2004.
Havola: <https://www.twirpx.com/file/204196/>
3. Vygotskiy, L.S. Psixik rivojlanish nazariyasi. — Moskva: Pedagogika, 1984.
Havola: <https://www.twirpx.com/file/195993/>
4. G'oziev, E.G'. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O'zbekiston, 2010.
Havola: <https://library.ziyonet.uz/ru/book/umumiy-psixologiya>
5. Petrovskiy, A.V., Yaroshevskiy, M.G. Psixologiya. — Moskva: Akademiya, 2015.
Havola: <https://www.twirpx.com/file/1819426/>
6. Anastasi, A., Urbina, S. Psychological Testing. — Pearson Education, 2010.
Havola: <https://archive.org/details/psychologicaltes00anas>
7. Chatgp